

מקרא וגמרא

(תשובה לשואל)

בתורת ז' של "בצרון" (אביאלול, תשכ"ח) שואלני מר צבי מתיסון, ועל סמך מה כתבתי במאמרי "בין פלוסופיה והלכה" (*), שחז"ל הזהירו לא להרבות בלימוד התנ"ך. בסדר התינון המסורתי היו קיימים מדרגות של החרד והיו כאלה: תומש"ח, גמרא-חרד (גם איבערזעץ-חרד, ראה יחיאל שטערן "חרד און בית מדרש", הרצאת יווא 1950) ואלו תנ"ך-חרד לא היה קיים לגמרי. אכן היו מלמדים שנהגו ללמוד פרקים בשווארבע (עשרים וארבע), אבל זה היה כבר מעין רשות ולא תובה. העכשיו גפן למקורות. ואלה המקורות:

ברכות כ"ח, ב', שם ברש"י "לא תרגילום במקרא יותר מדאי משום ומשכא".
במסכתא סופרים פרק י"ד, ה"ז: "גמשלה מקרא במים ומשנה כיון, והש"ס בקוביטיון" וז' וזומר: "אבל אשרי אדם שיש עמלו בש"ס" (משל מעין זה נמצא גם בהקדמה לזוהר).
בבא מציעא ל"ג, א': "העוסקין במקרא — מידה ואינה מידה, במשנה — מידה ונוטלין עליה ישכר, גמרא — אין לך מידה גדולה מזו".
ירושלמי ברכות פ"א, ה"ד: "הודים דברי סופרים... וחביבים יותר מדברי תורה".
גטין ס', ב': "א"ר יוחנן, לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל הברים שבעי"פ".
סנהדרין פ"ח, ב': "תומר בדברי סופרים מדברי תורה".
חגיגה י', א': "אמר רב, כיוון שיצא אדם מדבר הלכה לדבר מקרא, שוב אין לו שלום".
ערובין כ"א, ב': "בני! הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה".
עבודה זרה י"ג, ב': "אמר רב הונא, כל העוסק בתורה בלשד רומה כמי שאין לו אלוה".
כאן אסתפק במקומות אלה, ונחזור לשאלה אחרת: והיו חז"ל כל כך בקיאים במקרא? בבבא קמא בראש נ"ה, מודה ר' חייא בר אבא שאינו יודע אם בברכות נאמר "טוב" או לא נאמר. ועל זה אמרו התוספות (בבבא בתרא ק"ג, א', בראש העמוד): "פעמים שלא היו בקיאים בפסוקים". ועדות התוספות נאמנה עלי. (על מאמר זה העירני ר' יצחק תיאודור ז"ל במקסיקו, שהיה בקי בכל הש"ס).

ושוב טעה מר מתיסון הכותב: "ידוע שחז"ל סמכו כל דין וכל מנהג על פסוק בתנ"ך". אמנם כן — "ידוע הדברי", אבל לא כל דבר הידוע הוא אמת, גם לזה כבר נתכוננו חז"ל ואומרם "שבשנתא כיוון העל — על". לאמיתו של דבר קיבלו חז"ל את הלכותיהם ואת פסקי הלכותיהם לא מן הפסוקים אלא ממנהגי העם המקובלים והפסוק היה בא לא כמקור והלכה אלא כאסמכתא, ולפעמים "אסמכתא בעלמא". הנה נעיין:

סוכה כ"ח, א', או בקדושין ט', א': ניתי ספר ונקרא בו: "הלכתא גיגו ואסמכיהו רבנן אקראי", כלומר ההלכה היא קודמת וברצונם העזו לשמור על המשך היהדות דרשו פסוקים כרצונם, כצורך ההלכה. שם עסקו חז"ל במלה "אזרח". פעם דרשו את המלה אזרח להוציא את הגשים (בנוגע לסוכה) ופעם דרשו מלה זו עצמה לרבות את הגשים (לצום ביום כיפור) ועוד נאמר (חגיגה י', א'): "היתר דורים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמכו... הלכות שבת, תמנות והמעילות הרי הם כהררים התלוין בשערה שהן מקרא מועט והלכות מרובות". אפשר להביא עוד כהנה וכהנה מאמרים, ובעיקר מן המדרשים, אבל אין אני רואה את עצמי כאחד הבקיאים בספרות התלמודית ללכת כרוכל ולפרט כל מאמר ומאמר. ותו הן אמרו חז"ל: "קרא למה לי, הן סברא היא!"

א. גולומב

(* חוברת ג', סבתישבת, תשכ"ח.)